

Частотні параметри перекладної мови в загальній та частковій теоріях перекладу (на матеріалі іспанських герундіальних перифраз)

Останнім часом поняття перекладної мови термінологізувалося, міцно закріпившись на позначення специфічної мови, що її вживають перекладачі. Перекладна мова відрізняється від оригінальної, навіть коли перекладач є носієм цільової мови, і це можна вважати доведеним і загально визнаним фактом [1, с. 105-107]. Зокрема, М.Бейкер, ґрунтуючись на дослідженнях електронних корпусів перекладних текстів, виводить низку «універсальїх перекладу», що стосуються в тому числі і перекладної мови: закон підвищення стандартизованості мови в тексті перекладу, закон інтерференції та деякі інші [2, с. 306]. Питання про те, чи є такі своєрідності загальною вадом перекладів, чи їхньою неминучою об'єктивною характеристикою, ще не на часі і в теорії перекладу буде розв'язано пізніше. На теперішньому етапі розвитку перекладознавства і своєчасним, і актуальним виявляється нагромадження фактів таких своєрідних рис перекладної мови. І, безумовно, як одну з таких характеристик перекладу слід розглядати відхилення частоти вживання певних мовних (і мовленнєвих) явищ в перекладних текстах, на відміну від оригінальних. Особливий інтерес з такої точки зору становлять явища, що виявляють асиметричні риси в мові вихідній та цільовій, зокрема, ті, що наявні в мові перекладу, але відсутні в мові оригіналу, як, наприклад, частки в українській мові проти романських мов. За таких обставин, у перекладі на українську перекладачеві легше «не помітити» можливість їх вживання в тому чи іншому фрагменті тексту, адже в першотворі немає специфічних формальних засобів, які б стимулювали використання зазначених специфічних одиниць мови перекладу як еквівалентів. Саме тут можна прогнозувати значні відхилення в частоті вживання асиметричних рис, на відміну від їхньої частоти в оригінальних текстах.

При перекладі з української мови на іспанську одним з таких асиметричних явищ слід вважати іспанські герундіальні перифрази, яких, як відомо, в системі української мови немає. У попередніх дослідженнях ми провели низку порівнянь частоти герундіальних перифраз (далі – ГП) у творах української художньої літератури, перекладених різними перекладачами на іспанську.

Не вдаючись у деталі, обґрунтування та методика дослідження, яка вже описана за посиланням нижче, стисло наведемо результати аналізу, проведеного на сукупному корпусі у 761 176 слововживань. Дослідження показало, що загалом в іспаномовних перекладних текстах української літератури кількісні параметри ГП характеризуються такою «тріадою» ознак: 1) переважно перекладачі в тексті вживають не більше п'яти типів ГП, в той час як в оригінальних текстах автори вживають сім і більше типів (у цілому Іспанська королівська академія мови виокремлює 14 типів ГП); 2) надуживання окремими перифразами виходить за межі середніх значень на інтервал, більший потрібного квадратичного відхилення (відбувається порушення так званого правила «трьох сигм»), в той час як в оригінальних текстах таких порушень не спостерігалось; 3) (третю ознаку розподіляємо на дві альтернативні) 3-а) частота вживань, у середньому, принаймні, в 2 рази нижча, ніж середня частота в оригінальних текстах; 3-б) якщо витримувалася загальна частота ГП на середньому рівні або вище, це досягалося на тлі надуживання якоюсь перифразою, тобто, на тлі виявлення ознаки 2. Сукупність усіх трьох ознак характеризувала тільки перекладні тексти. Одному тексту були притаманні лише дві ознаки, двом текстам, зокрема, перекладам С.Ризванюка, були притаманні лише по одній з названих ознак. Натомість оригінальним текстам не була властива переважно жодна з названих ознак, за винятком одного (з десяти), в якому виявилася ознака 3-а [3, с.203-204; 4, с. 365-368]. Отже, досліджений корпус показав, що тенденція до показаних частотних відхилень є стійкою в українсько-іспанському напрямку перекладу.

Якщо розвивати показані результати дослідження в руслі теоретичних міркувань, постає закономірне питання: чи можна стверджувати, що наявність

названих ознак завжди чи, принаймні, з високим ступенем ймовірності характеризуватиме перекладні тексти і не виявлятиметься, за окремими винятками, в оригінальних текстах? Чи можна поширити кількісні підрахунки вибірки на генеральну сукупність іспаномовних перекладних текстів? Одним з кроків на цьому шляху є екстраполяція отриманих результатів з іспансько-української часткової теорії перекладу на інші та перевірка цих результатів, що є природним шляхом взаємообумовленого розвитку часткових і загальної теорії перекладу [5, с. 296]. Відтак, сформулюймо робочу гіпотезу: перекладні тексти з різних мов світу на іспанську мову характеризуватимуться, принаймні, однією, а, ймовірно, і декількома з трьох названих ознак. Перевірка гіпотези, що є метою даного дослідження, покаже, чи можна поширити висновки часткової теорії перекладу на множину інших, а саме, чи існує можливість поширити отримані результати на сукупність часткових теорій перекладу з різних мов світу на іспанську.

Оскільки матеріалом дослідження став 21 текст сукупним обсягом у 991 658 слововживань (практично мільйонний корпус), у таблиці наводимо лише окремі найпоказовіші результати детальних кількісних підрахунків.

Таблиця 1. Абсолютна частота вживання герундіальних перифраз

В оригінальній іспаномовній літературі		В перекладній літературі іспанською мовою					
Тип перифрази	Усього в іспаномовних текстах [3, с.203]	Zweig "En un lugar de África" / M.J.Diez, D. Fritera	M. Bulgákov "Corazón de perro" / R.San Vicente, S.Anciara	O. Wild "El retrato de Dorian Gray" / J. Gómeza	A. Camus "El primer hombre" / A. Bernárdez	O A. Huxley "Los demonios de Loudun"	H. Knut H. "Hambre" / K. Baggethun
Слововживань у творі	569 818	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000
Estar + g.	592	29	10	25	3	31	9
Ir + g.	327	10		9	12	3	8
Venir + g.	15	1		1			
Andar + g.	12		1		1		
Llevar+g.	4	6					
Salir + g.	1						

Seguir + g.	188	27	7	11	30	6	26
Proseguir+g.	5						1
Continuar+g.	12		2			12	8
Quedar(se) + g.	41	3		5			3
Acabar+g.	33	6		1			
Terminar+g.	14	2		1		1	
Empezar+g.	0				1		
Comenzar+g.	3						
Усього перифраз	1257	84	20	53	47	53	55
Усього типів перифраз		8	4	6	5	5	6

Таблиця 2. Відносна частота (кількість герундіальних перифраз 10 000 слововживань)

В оригінальній іспаномовній літературі		В перекладній іспаномовній літературі						
Тип перифрази	Середня частота [3, с.204]	Середнє квадратичне відхилення [3, с.204]	Zweig "En un lugar de África" / M.J.Diez, D. Fiera	M. B. Bagákov "Corazón de perro" / S. San Vicente, S. Anciara	O. Wild "El retrato de Dorian Gray" / J. Gómez	A. Camus "El primer hombre" / A. Bernárdez	A. Luxley "Los demonios de Loudun"	Knut H. "Hambre" / K. Baggethun
Усього слововживань	50 818		50 000	50 000	50 000	50 000	50 000	50 000
Estar + g.	8,71	8,65	5,8	2	5	0,6	6,2	1,8
Ir + g.	5,74	3,53	2		1,8	2,4	0,6	1,6
Venir + g.	0,30	0,2	0,2		0,2			
Andar + g.	0,25	0,28		0,2		0,2		
Llevar+g.	0,09	0,31	1,2					
Salir + g.	0,02	0,03						
Seguir + g.	2,84	2,04	5,4	1,4	2,2	6	1,2	5,2
Proseguir+g.	0,11	0,1						0,2
Continuar+g.	0,47	0,34		0,4			2,4	1,6
Quedar(se) + g.	0,69	0,52	0,6		1			0,6
Acabar+g.	0,63	0,66	1,2		0,2			
Terminar+g.	0,31	0,3			0,2		0,2	
Empezar+g.	0	0				0,2		
Comenzar+g.	0,07	0,17						
Загальна	22,06	10,0	16,8	4	10,6	9,4	10,6	11

Як бачимо, в усіх досліджених текстах, окрім роману С.Цвейг «Ніде в Африці», перекладачі вживають не більше 5 різних типів ГП, що відповідає

першій ознаці. У перекладі роману С.Цвейг спостерігається перевищення більш, ніж на потрібне квадратичне відхилення ГП з дієсловом *llevar*. Аналогічне завищення ГП, але з дієсловом *continuar*, має місце в перекладах проаналізованих творів О.Хакслі та Х.Кнута, що корелює з другою заявленою ознакою частотних відхилень. Що стосується третьої ознаки, то зниження частоти більш, ніж у двічі в порівнянні з середньою, спостерігається в усіх перекладах, окрім роману С.Цвейг «Ніде в Африці»). У перекладі О.Хакслі, зокрема, виявляються всі три ознаки. В цілому ж, за сукупністю виявлених ознак відхилень частоти вживання герундіальних перифраз, маємо картину, показану в таблиці 3. Додатково прокоментуємо, що в окремих видавництвах прізвище перекладача не зазначається, через що наразі не вдалося встановити фактичне авторство окремих перекладів (з юридичної точки зору, авторська права, очевидно, придбало видавництво).

Таблиця 3. Виявлення ознак частотних відхилень у перекладних іспаномовних текстах

Переклад / перекладач	Xantus M. Sandor "El último"	M. Sandor "La mujer justa"	Y. Kawabata "Lo bello y lo malo"	E. Yoshikawa "Musashi. Arte del combate"	Y. Mishima "Caballos salvajes"	O. Wilde "El retrato de Dorian Gray"	H. Coudun "Los demonios de la noche"	Solá	U. Eco "El péndulo de la muerte"	A. Arnau M. Piuzo "El padrino" / "El padrino"
Ознака 1										
Ознака 2										
Ознака 3										
Усього виявлених ознак	0	0	1	0	0	1	3	3	1	1

(продовження таблиці 3)

Переклад / перекладач	hombre”A. Camus “El primer	cente, M. Bulgákov “Corazón de	ta”M. Bulgákov “El maestro y	thunH. Knut H. “Hambre” / K.	FrieraS. Zweig “En un lugar de	oL. Feuchtwanger “La judía de	«M.Kotsubynskiy “La sombra de los antepasados	kJ. Janovskiy “Los jinetes”. /	strelaY. Galán “Reportajes de	paloA. Dovzhenko “El Desná	I. Franko “Zakhar Bérkut” / S.
Ознака 1											
Ознака 2											
Ознака 3											
Усього виявлених ознак	2	2	0	2	1	1		1			1

З таблиці 3 видно, що певними ознаками частотних відхилень характеризуються 17 перекладів з 21, тобто, 81%. Відтак, тенденція до виявлення цих ознак показала себе стійкою, хоч і не домінантною.

Повторимо, що серед десяти оригінальних досліджених текстів іспанською мовою тільки в одному з них виявилася лише одна ознака частотних відхилень [3, с.203-204]. Це був роман аргентинського письменника Р.Арльта “Сім божевільних” (“Los siete locos”), тобто, в графічному вигляді це була б таблиця, аналогічна до таблиці 3, але з десяти стовпчиків і лише однією заповненою коміркою. На перший погляд, один виняток проти дев’яти підтверджень в філології сприймається як природна річ, тому дослідника таке відхилення спеціально не бентежило. І тим не менш, намагаючись дати хоча б якесь можливе пояснення цьому випадку, ми розкрити, на наш погляд, пов’язані з цим факти біографії письменника. Мати Р.Арльта була італійкою, а батько був німець, людина сувора й деспотична, і в родині весь час спілкувалися німецькою мовою [6], а такий білінгвізм (а якщо врахувати іспанську мову Буенос-Айреса, де жила родина, то і трилінгвізм) не міг не позначитись і на його творах. Тому перспективою розширення об’єкта дослідження у

майбутньому, безумовно, має стати позамовний чинник перекладача, зокрема, його походження, наявність природного чи академічного білінгвізму.

Таким чином, проведене дослідження на матеріалі 21 творів іспаномовних перекладних творів літератур світу (з української – 5, з російської – 2, з американської – 1, з англійської – 2, з німецької – 2, з японської – 3, з французької – 1, з угорської – 2, з італійської – 2, з норвезької – 1) дозволив виявити певні стійкі тенденції. Зокрема, в ході дослідження знайшла відносне підтвердження робоча гіпотеза у відкоригованому формулюванні: для більшості перекладних текстів іспанською мовою властива, принаймні, одне з виявлених кількісних відхилень стосовно вживання герундіальних перифраз. Цікаво відзначити, що в японсько-іспанському напрямку перекладу зазначені ознаки майже не виявилися, в той час як для іспансько-української часткової теорії перекладу зазначені ознаки були дуже характерними. Поясненням цього факту може бути те, що ніде в світі немає фахової підготовки перекладачів з української мови на іспанську, для яких рідною мовою є іспанська. Цю нішу частково заповнюють українці, що на високому рівні знають іспанську (іноземну для них) мову. Якщо іспаномовні перекладачі трапляються (або принаймні, «іспаномовного» походження), то перекладацької вищої освіти у них немає (що безумовно не заперечує наявність хисту). Другим чинником, який має бути підданий ґрунтовній перевірці, є передумови інтерференції в перекладачів, як-от: різномовні батьки, досвід тривалого перебування в іншомовному оточенні тощо.

Численні підтвердження факту відхилень частоти в досліджених перекладах дозволяють шляхом індукції сформулювати гіпотезу в більш узагальненому вигляді: в перекладних текстах частотні відхилення спостерігатимуться насамперед серед тих явищ перекладної мови, що становлять її своєрідні риси, асиметричні в порівнянні з іншими мовами. Ці відхилення виявлятимуться в таких ознаках: 1) неповноцінне використання «інвентаря» досліджуваного явища в якісному аспекті; 2) спорадичні надужвання окремими типами досліджуваного явища; 3) загальна занижена частота вживання такого явища. З

цього погляду перспективними для дослідження виявляються такі своєрідні явища в іспанській мові як каузативні конструкції, граматикалізовані імперативи тощо. В українській мові об'єктом подібних розвідок можуть стати конструкції з давальним відмінком суб'єкта, безособові предикативні форми на -но(-ено), -то й інші явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калустова О.М. Мова перекладу та перекладна мова // Культура народів Причорномор'я. – Симферополь: Межвузовский центр “Крым”, 2004. – №50, Т.2. – С. 105-109.
2. Routledge encyclopedia of translation studies / Ed. by Mona Baker; Ass. by Kirsten Malmkjaer. – London; New York: Routledge, 2001. – XVIII, 654 p.
3. Фокін С.Б. Критерій достатності корпусу при розрахуванні фактору частотності в перекладі // Вісник Харківського університету: Романогерманська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2011. – Вип. 68. – С. 200–207
4. Фокін С.Б. Частотні характеристики герундіальних перифраз як специфічна риса іспаномовних перекладних текстів // Мовні і концептуальні картини світу – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2012. – Вип.39. – С. 361-370
5. Калустова О.М., Фокін С.Б. Застосування методу екстраполяції в розбудові часткових теорій перекладу // Мова і культура. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Том VI. – С. 289–296.
6. Roberto Arlt. [Електронний документ]. Режим доступу: http://es.wikipedia.org/wiki/Roberto_Arlt